

Nei til EUs skriftserie
Nr. 2 • November 2024 • Pris: 80,-

vett

EU er ikke all verden

Forord

Verden er i hovedsak utenfor EU

Det er i høst 30 år siden det norske folk sa nei til medlemskap i EU i ei folkeavstemning. Det samme svaret ga folket i folkeavstemninga om EF-medlemskap i 1972. Ønsket om å bevare folkestyret og nasjonal suverenitet var hovedargumenter for nei-siden både i 1972 og 1994. Dette var også avgjørende for at flertallet av velgerne stemte nei.

Noe som er svært gledelig er at motstanden mot norsk EU-medlemskap står sterkt i befolkningen. To av tre som har bestemt seg sier at de ville ha stemt nei i ei ny folkeavstemning. Samtidig er EØS-skepsisen sterkt økende. En stadig større andel ønsker en annen form for avtale med landene i EU.

EU- og EØS-debatten handler om både innholdet i politikken, hvordan beslutninger tas, på hvilke premisser og av hvilke organer og myndighetspersoner. Det ser vi i spørsmålene om nasjonal råderett over vannkrafta og prisen på strøm til innbyggere og næringsliv. Det samme ser vi i sakene om nasjonal kontroll med arbeidslivsspørsmålet og om innleieforbudet.

Et dilemma i store deler av den offentlige debatten er at den i liten grad ser utover vår egen lekegrind og de nærmeste omgivelserne. Hvor er det blitt av vyene om Norge som en fredsnasjon og en global brobygger? Ja, til og med den nylig inngåtte handelsavtalen med India, som er et av verdens største markeder, blir i stor grad forbigått i stillhet.

I stedet for å fokusere all energi på vårt forhold til våre naboland i EU, er det på tide at vi løfter vår sjølstendige rolle i verdenssamfunnet. Verden er større enn EU. La oss derfor enes om at vårt nei til EU er et ja til folkestyre og forpliktende internasjonal solidaritet og samhandling.

Einar Frogner
Leder i Nei til EU

Innhold

Forord	1
Høyresving i EU-parlamentet	3
EUs usolidariske asyl- og migrasjonspakt	12
Et nei til EU for klima og miljøet	20
EU taper konkurransekraft	28
Fred uten folkestyre?	32
Et dansk blikk på EUs militære ambisjoner	38
Island er langt unna et EU-medlemskap	43
Studiespørsmål	48

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 2 2024

Redaktør: Morten Harper

Grafisk utforming og forside: Eivind Formoe

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 2400

Trykkansvarlig: Retail Production AS

Les tidligere Vett-utgaver og bli abonnent på www.neitleu.no

TRYKT I NORGE

Høyresving i EU-parlamentet

Omtrent halvparten av velgerne unnlot å stemme i årets valg til EU-parlamentet. Hva slags betydning har valget for EUs politikk de neste årene?

Av Morten Harper og Helga Hustveit

Valget til EU-parlamentet i juni 2024 ble nok en gang preget av lav valgdeltagelse. Nesten halvparten av de 370 millioner velgerne unnlot å bruke stemmeretten. De foreløpige tallene med en valgdeltagelse på 51,08 prosent, ble etter hvert justert ned til 50,74 prosent. Det er omtrent som i 2019 da 50,66 prosent stemte. Dermed føyer årets valg seg inn i rekken av EU-valg der fryktelig mange ikke bruker stemmeretten, med 2014 som et bunnår da kun 42,61 prosent stemte.

Første gang det ble holdt valg til EU-parlamentet var i 1979, da med en valgdeltagelse på 61,99 prosent.

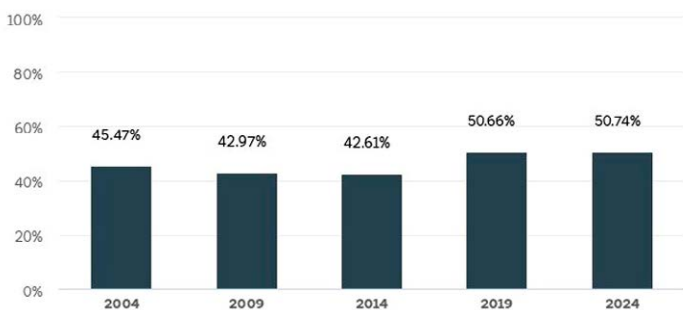
Valgdeltagelsen varierer fra land til land, men gjennomgående er det færre som stemmer i EU-valget enn i nasjonale valg. Når bare litt over 50 prosent deltar, er det også lavt i forhold til USA, der 66,8 prosent stemte i presidentvalget i 2020.

Nedgang i Norden

I alle de nordiske EU-landene er det nedgang i valgdeltagelsen siden 2019.¹ Den er spesielt lav i Finland, der bare 40,38 prosent stemte. I Danmark, som tradisjonelt ligger høyt over EU-snittet, falt valgdeltagelsen fra 66,08 prosent i 2019 til 58,25 prosent. Uvanlig mange dansker stemte dessuten blankt. Dette kan tolkes som en protest mot mangel på EU-kritiske kandidater.² I Sverige var valgdeltagelsen 53,39 prosent.

Blant de store EU-landene var det en markant nedgang i valgdeltagelsen både i Spania (fra 60,73 til 46,39 prosent deltagelse) og Italia (fra 54,5 til 48,31 prosent).

Morten Harper og Helga Hustveit er politiske rådgivere i Nei til EU

Figur 1: Deltagelsen i valg til EU-parlamentet 2004-2024. Kilde: EU-parlamentet, <https://results.elections.europa.eu/en/turnout/>

Spesielt lav var valgdeltagelsen i Kroatia (21,35 prosent) og Litauen (28,97 prosent). Deltagelsen var høyest i Belgia med 89,01 prosent. Det kan ha noe å gjøre med at Belgia har EU-hovedstaden Brussel, men det handler nok mest om at Belgia er et av EU-landene som har stemmeplikt.

EU-parlamentets rolle og omdømme

Den lave valgdeltagelsen svekker den demokratiske legitimiteten til EU-parlamentet. En nærliggende forklaring på at så få stemte, er at velgerne ikke opplever at deres stemme betyr noe. Dette er uttrykk for en avmaktfølelse blant velgerne. Det er også uttrykk for at diskusjonene og vedtakene i EU-parlamentet ikke oppleves relevante. EU-parlamentet er fjernt fra EU-borgernes hverdag. Det hjalp lite at parlamentet brukte 423 millioner kroner på informasjon og reklame foran valget.³

Tilliten til EU-parlamentet er svekket av korrupsjonsskandalen Qatargate, der Qatar og Marokko har kjøpt seg innflytelse i Brussel. Etterforskningen involverer flere EU-parlamentarikere. EU-parlamentet er beryktet for høy godtgjørelse og andre goder som en del representanter har utnyttet i overkant mye. Reisesirkuset mellom Brussel og Strasbourg, der parlamentet har plenums møter, koster dyrt og gir et stort klimaavtrykk. EU-parlamentet har dessuten blitt en arena for avdankede politikere og kandidater av det mer kuriøse slaget. Alt dette tærer på parlamentets troverdighet.

Når halvparten ikke stemmer er det et demokratisk problem i seg selv, men også et symptom på strukturelle mangler ved parlamentet og EU-systemet. EU-parlamentet har en mer begrenset rolle enn for eksempel det folkevalgte Stortinget har her i Norge.

Brussel: Foran EU-parlamentets bygning i Brussel står en statue kalt Europa. (Foto: Morten Harper.)

Nye lover må normalt vedtas av både EU-parlamentet og ministrene i rådet. Parlamentet ikke formell myndighet over skatter og sosialpolitiske saker. Det samme gjelder utenriks- og sikkerhetspolitikk. Parlamentet har ikke adgang til å fremme lovforslag. Det er det i henhold til den alminnelige beslutningsprosedyren bare EU-kommisjonen som kan gjøre. I økende grad har dessuten kommisjonen fått delegert myndighet til selv å vedta nye forordninger, for eksempel på energiområdet.

Mangler felles offentlighet

EU-parlamentets møter er offentlige, men hvis parlamentet og rådet ikke blir enige, går kommisjonens forslag videre til forliksbehandling. Disse møtene er lukket. I praksis avgjøres de fleste lovene utenom den åpne behandlingen, i møter mellom en mindre gruppe representanter fra parlamentet, kommisjonen og rådet (trilogforhandlinger).

Ved siden av EU-kommisjonen utøver EUs sentralbank i Frankfurt og EU-domstolen i Luxembourg en betydelig overnasjonal myndighet, uten at de stilles til demokratisk ansvar gjennom valg. I tillegg har flere av EUs byråer overnasjonal vedtaksmyndighet på enkelte områder, for eksempel energibyrådet ACER og jernbanebyrådet ERA.

Det er grunn til å sette spørsmålsteget ved et bilde av EU-parlamentet som en åpen arena for politisk interessekamp. EUs traktater setter rammer for unionens politikk. Det indre marked med fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft er overordnet. Traktatene setter også rammer i den økonomiske politikken, på justis og forsvar og en rekke andre områder. Dette er noe EU-parlamentet uavhengig av flertallskonstellasjoner ikke kan endre på.

Et annet grunnleggende poeng er at det ikke er en felles offentlighet i EU, heller ikke etter digitalisering og sosiale medier. Valget til EU-parlamentet var i realiteten ikke ett EU-valg, men mange nasjonale valg med ulik dagsorden. Dette understreker hvor krevende det er for EU-parlamentet å skulle være en folkevalgt forsamling for hele EU.

Tendensene i valget og EU-parlamentets sammensetning

EU-parlamentet består av 720 medlemmer. Hvor mange som velges fra hvert EU-land varierer ut fra antall innbyggere. Den konservative gruppen (EPP) gikk tydelig frem med 13 nye mandater, mens de to grupperingene fra ytre høyere har samlet sett gått mest frem med 23 nye mandater. De grønne og de liberale er valgets tapere med en nedgang på 18 og 28 mandater. I tillegg har antallet mandater utenfor de etablerte gruppene økt, hvorav de fleste partiene er på ytre høyre. Ingen av partigruppene har flertall i EU-parlamentet, så partigruppene må samarbeide for å danne flertall. Etter valget har de regjerende partigruppene EPP, S&D og Renew fortsatt en

PARTIGRUPPE	MANDATER	ENDRING	FORKLARING
European People's Party (EPP)	188	12	Det europeiske folkeparti er et kristendemokratiske, konservativt politisk partisamarbeid. Høyres søsterpartier i Europa. Presidenten for EU-kommisjonen Ursula von der Leyen kommer fra det tyske CDU, som er del av denne partigruppen.
Socialists and Democrats (S&D)	136	-8	Sosialdemokratiske partier.
Patriots for Europe (Pfe)	86	Ny gruppe	Ytre høyre. Består blant annet av den tidligere gruppen Identity and Democracy (ID). Partier som Geert Wilders' PVV, Marine Le Pens Nasjonal samling, østerrikske FPÖ og italienske La Lega. Opplevde fremgang i valget.
Conservatives and Reformists (ECR)	78	12	Ytre høyre. Partier som Sverigedemokraterna, Mellonis Italienske brødre, polske Lov og rettferdighet (PIS) og Vox fra Spania.
Renew	77	-24	Liberal partigruppe, inkludert Emmanuel Macrons parti Renaissance og de tyske fridemokratene (FDP). Renew blir sett på som den store taperen i valget.
Greens / European Free Alliance (EFA)	53	-20	De grønne og enkelte regionale partier. Har mistet mange velgere, og går fra være den fjerde største til den sjette største partigruppen.
The Left	46	8	Venstresiden, for eksempel svenske Vänsterpartiet, greske Syriza og Det ukuelige Frankrike.
Europe of Sovereign Nations (ESN)	25	Ny gruppe	Ytre høyre. Partier som tyske AfD og polske Nytt håp (NN). AfD ble Tysklands nest største parti i valget og fikk 15 mandater.
Uavhengige	30		Flere av de uavhengige mandatene sympatiserer med eller tilhører ytre høyre.
Ledig sete	1		Toni Comín fra det katalanske separatistpartiet Junts ble valgt til representant, men er ekskludert fra den spanske listen over mandater.

Figur 2: Fordelingen av representanter i EU-parlamentet. Oversikten er oppdatert per 1. oktober 2024. Parlamentet har blitt utvidet fra 705 til 720 plasser, så endringen i mandater er påvirket av dette.

majoritet i EU-parlamentet, men maktbalansen er endret. EPP kan også finne flertall til høyre.

Ytre høyres fremgang

I forkant av valget var det mye spenning rundt hvor mye de høyreekstreme partiene ville gå frem og hvordan det vil påvirke EU-politikken. I etterkant av valget ser vi at EPP har mulighet til å få flertall med Conservatives and Reformists (ECR), Patriots for Europe (Pfe) og Europe of Sovereign Nations (ESN).

Så langt ligger imidlertid det politiske tyngdepunktet fortsatt hos EPP, S&D og Renew. Det er i denne konstellasjonen at de sentrale posisjonene i parlamentet har blitt fordelt (presidentpostene og komiteledere). Det ligger også an til at godkjenningen av den nye EU-kommisjonen vil basere seg på dette flertallet.

Det er likevel mulig at kommisjonspresident Ursula von der Leyen vil måtte samarbeide med partiene på ytre høyre for gjennomslag på enkeltsaker, samtidig som hun i andre saker må beholde støtten fra sentrum og sosialdemokratene.

I diskusjoner rundt bakgrunnen for ytre høyres fremgang i valget trekkes det frem hvordan EU-borgere merker økte leviekostnader og et ønske om en restriktiv flyktningpolitikk. Partiene på ytre høyre spriker i en rekke saker, men de har til felles at de vil svekke klimapolitikken og innskjerpe asyl- og flyktningpolitikken. Allerede før valget er det pekt på hvordan det politiske landskapet blir påvirket av en styrket høyrebølge, hvor EU-parlamentet stemte for den omdiskuterte asyl- og migrasjonspakten tidligere i vår⁴. EPP har dessuten dempet ambisjonene for miljø- og klimapolitikken⁵.

Et fellestrekk blant ytre høyre partiene er at de vil verne den tradisjonelle familien og går til angrep på pride og skeives rettigheter. Både ECR og Pfe har tonet ned sin EU-kritikk og jobber ikke for en utmeldelse av unionen, selv om de har et mål om økt nasjonal selvbestemmelse innenfor EU.

Brusselboblen: Goder parlamentarikerne har

Som medlem av EU-parlamentet får man både god lønn og svært mange andre ytelser. I Norge har vi de siste årene diskutert hvordan stortingspolitikere har mange goder, og vi har sett eksempler på at stortingspolitikere har misbrukt ordninger for eksempel i pendlerbolig-sakene. Det har også vært flere saker i EU, hvor man har diskutert godene til EU-parlamentarikerne. Ved siden av lønnen

på 10 377 euro i måneden, hvilket tilsvarer omkring 120 000 norske kroner, mottar EU-parlamentarikerne en rekke såkalte kompensasjonsordninger.

De har rett på en daglig godtgjørelse på 350 euro (ca. 4000 kroner) for hver dag de er i EU-parlamentet på offentlig ærend, som skal dekke overnatting, måltider og andre utgifter. Dessuten mottar de opp til 4 950 euro (ca. 55 000 kroner) hver måned for å dekke utgifter som kontorleie i medlemsstaten der de er valgt, kontorrekvisita og mobiltelefoner. Reiseutgifter dekkes, og man har som EU-parlamentariker rett til refusjon av to tredjedeler av sine medisinske utgifter. Når man går av har man også rett på en overgangsgodtgjørelse, hvilket tilsvarer en måneds godtgjørelse for hvert år man har sittet i parlamentet, opptil maksimalt to år⁶.

EU-parlamentarikere har alltid hatt lov til å ha andre inntektskilder ved siden av lønnen fra parlamentet, men dersom inntektene overgår 5000 euro (ca. 56 000 kroner) i løpet av et år må inntektene rapporteres. En av fire som sitter i parlamentet har en betalt inntekt utover lønnen og kompensasjonsordningene. Samlet sett har EU-parlamentarikerne hatt eksterne inntekter på 8,7 millioner euro på et år.⁷ Hvordan skal man vite at politikere jobber for offentlige interesser, og ikke egen vinning, når så stor andel av parlamentarikerne har store inntektskilder utover lønnen og ytelsene de får for å sitte i parlamentet?

Maktkonsentrasjon hos kommisjonen

Etter valget til EU-parlamentet nedsettes det også en ny EU-kommisjon. Kommisjonen utpekes av medlemslandene i rådet, men skal godkjennes i parlamentet. Som eneste instans som kan foreslå nye lover setter kommisjonen premissene for mye av politikken i EU.

Maktkonsentrasjonen i kommisjonen har blitt forsterket siden Ursula von der Leyen startet sin presidentperiode i 2019. Vi ser dette både i forholdet mellom EUs institusjoner og innad i kommisjonen. Makt er flyttet fra EU-rådet, der medlemslandenes regjeringer møtes, til kommisjonen. Områder som statsbudsjett, helsepolitikk og utenriks- og sikkerhetspolitikk har vært ansett som landenes domene, men kommisjonen spiller også her en betydelig rolle. Denne maktutvidelsen har skjedd uten endring av EUs traktater.

Von der Leyen fikk i løpet av sin første periode som president kallenavnet dronning Ursula fordi hun detaljstyrte, tok beslutninger

Keiserinne: Ursula von der Leyen gjør seg klar for en ny periode som EU-kommisjonens president. Hun har samlet så mye makt på egne hender at hun har blitt kalt EUs keiserinne. (Foto: EU)

på egen hånd uten å involvere andre EU-ledere og handlet utover kommisjonens fullmakter.

Hun skal nå fortsette som president i en ny femårsperiode. I prosessen med å oppnevne den nye EU-kommisjonen har Von der Leyen samlet enda mer makt hos seg selv. Kritikere er kastet ut av kommisjonen og lojale støttespillere får sentrale posisjoner. Kommisssærene får arbeidsområder som til dels overlapper hverandre. Deres ansvar og makt blir dermed mer uklar, samtidig som det gir presidenten større spillerom til å ta styringen. Nettavisen Politico skrev det mange tenkte da de i høst omdøpt henne fra dronning til EUs keiserinne.⁸

Noter

- 1 EU-parlamentet, «Turnout by country», 06.09.24, <https://results.elections.europa.eu/en/turnout/>
- 2 DR, «Mange stemte blankt: 'En ret stærk proteststemme'», 10.06.24, <https://www.dr.dk/nyheder/politik/ep-valg/mange-stemte-blankt-en-ret-staerk-proteststemme>
- 3 Euractiv, «EU Parliament elections campaign will cost €0.08 per citizen», 20.06.23, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/eu-parliament-elections-campaign-will-cost-e0-08-per-citizen/>
- 4 Helga Hustveit, «EUs usolidariske asyl- og migrasjonspakt», 25.04.24, <https://agendamagasinet.no/debatt/eus-usolidariske-asyl-og-migrasjonspakt/>
- 5 Politico, «A triumphant right's first post-election target: Overturning Green

- Deal car ban», 10.06.24, <https://www.politico.eu/article/european-election-green-deal-rollback-europes-far-right-greenhouse-gas-pollution-global-warming/>
- 6 Eunews, «Salary, reimbursements, and benefits: how much is being a MEP worth», 12.06.24, <https://www.eunews.it/en/2024/06/12/salary-reimbursements-and-benefits-how-much-is-being-a-mep-worth/>
 - 7 Transparency International EU, «What jobs are MEPs doing on the side? A first look into their new income declarations», 06.05.24, <https://transparency.eu/what-jobs-are-meps-doing-on-the-side-a-first-look-into-their-new-income-declarations/>
 - 8 Politico, «From queen to empress: Inside Ursula von der Leyen's power grab», 19.09.24, <https://www.politico.eu/article/ursula-von-der-leyen-europe-commission-brussels-power/>

EU's usolidariske asyl- og migrasjonspakt

I en tid med menneskerettighetsbrudd, krig og klimakrise. Er dette virkelig tidspunktet hvor EU skal gjøre det enda vanskeligere å søke asyl?

Av Helga Hustveit

Samtidig som vi står i en usikker verdenssituasjon med klimakrise og krig, vedtok EU-parlamentet onsdag 10. april 2024 en ny asyl- og migrasjonspakt. Den vil gjøre det vanskeligere for migranter og flykninger å komme inn i EU. Dessuten vil den undergrave retten til asyl, føre til at flere barn og voksne blir sittende i forvaring og lede til flere mangelfulle asylprosesser.

Bakgrunnen for asyl- og migrasjonspakten

Antallet flykninger og migranter som reiste over Middelhavet for å komme inn i Europa, økte i årene frem mot 2015. Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM) mener at 878 000 flykninger og migranter krysset Middelhavet i 2015, og mer enn 3563 mennesker døde eller forsvant i forsøket¹. Arbeidet med EU's asyl- og migrasjonspakt startet som en respons til denne flyktningekrise i 2015. Land som Hellas og Italia har i mange år krevd at resten av Europa skal opprette fordelingsmekanismer for ansvaret med å ta imot folk på flukt, men land som Polen og Ungarn har ikke ønsket dette².

I 2020 la EU-kommisjonen frem sitt forslag til pakten. Pakten har deretter vært under forhandlinger. Ifølge Eva Geddie, leder av Amnesty International sitt kontor for europeiske institusjoner, har pakten blitt verre og verre for hvert steg av forhandlingene³. Geddie mener den svekker beskyttelsen og tilgangen til asyl for mennesker på flukt, utvider internering ved grensene, og ytterligere overfører ansvar til land utenfor Europa.

Ifølge Geddie kommer ikke pakten til å forbedre Europas respons i møte med mennesker som trenger beskyttelse. Etter at pakten ble vedtatt i EU-parlamentet (10. april 2024) og EU-rådet (11. juni 2024) har EU-landene to år på seg for å iverksette tiltakene.

Asylretten er under press: Flyktningkonvensjonen av 1951 gir mennesker på flukt rett til å fremsette sine krav og ikke bli returnert til fare. Menneskerettighetsorganisasjoner er bekymret for økt risiko for ulovlig retur fra EU i strid med flyktningkonvensjonen.

Pakten i korte trekk

Hovedelementene i asyl- og migrasjonspakten er:

- *Screeningforordningen:* Forordningen gjelder undersøkelse (screening) av tredjelandsborgere ved yttergrensen. Tredjelandsborgere innebærer mennesker som kommer fra land utenfor EU, og land som ikke omfattes av EØS-avtalen eller EFTA-konvensjonen. Dette omfatter for det meste folk fra ikke-europeiske stater, samt statsløse som kommer fra ikke-europeiske stater. Hovedmålet er å styrke kontrollen ved EUs yttergrenser.
- *Eurodac III-forordningen:* Bestemmelser rundt prosedyren for migranter og asylsøkere. Denne forordningen omhandler også innsamling og overføring av biometriske data. Biometriske data er unike fysiske eller atferdsmessige egenskaper hos enkeltpersoner, som kan brukes til identifikasjon.
- *Asylprosedyreforordningen:* Effektivisering av asyl-, retur- og grenseprosedyrer.
- *Asyl- og migrasjonsforordningen:* Erstatte dagens Dublinforordning. I denne forordningen ligger også en «solidaritetsmekanisme» mellom EU-landene.
- *Krisehåndtering og force majeure innen migrasjon og asyl:* Regulerer rundt hva som skjer ved en krise i EUs yttergrenser⁴.

Inne i de ulike forordningene ligger det en rekke politiske bestemmelser, som er blitt kritisert av menneskerettighetsorganisasjoner

og humanitære organisasjoner. I de neste avsnittene er denne kritikken oppsummert.

Svekkelse av retten til å søke asyl i Europa

Det er uttrykt bekymring for at den nye migrasjon- og asylpakten vil føre til økt bruk av internering ved grensene. For mens grenseprosedyrer behandles, får ikke asylsøkere rett til å reise inn i EUs territorium. Grenseprosedyrer innebærer blant annet screening og innhenting av biometriske data. Altså skal mennesker være en i slags transittsone ved grensene uten at de er i EU-territorium. Dette kan føre til at mennesker som søker asyl blir sittende i fengselslignede forhold, mens grenseprosedyrerne behandles.

Basert på grenseprosedyrerne vurderes det om man har rett på en tradisjonell asylprosess, eller om man skal sendes ut av EU. Menneskerettighetsorganisasjoner er bekymret for økt risiko for ulovlig retur i strid med flyktningkonvensjonen.

Ulik behandling av mennesker som søker asyl

Det legges også opp til ulik behandling av mennesker som søker asyl. For eksempel, dersom man kommer fra et land hvor under 20 prosent av asylsøkerne fra samme land har fått innvilget asyl, så kommer man i en annen kø enn resten av asylsøkerne. Denne køen skal gå enda raskere enn alminnelig asylbehandling.

En av utfordringene for asylsøkerne fra disse landene vil være at mennesker med individuelle og særskilte behov for asyl kan bli oversett i den raske behandling. Mennesker kan bli sendt tilbake til land hvor de står i fare for forfølgelse eller mishandling. Personlig frihet og sikkerhet kan gå tapt i rask saksbehandling.

En fordelingsmekanisme man kan kjøpe seg ut av

EU-landene har blitt enige om en såkalt solidaritetsmekanisme, i praksis en fordelingsmekanisme. Bakgrunnen for dette er et ønske om en mer rettferdig fordeling av asylsøkere mellom medlemsstatene. Mekanismen vil innebære at asylsøkere skal relokaliseres fra landene som nå tar imot flest asylsøkere, altså landene ved EUs yttergrenser.

Men grunnet mye motstand mot dette fra enkelte av medlemslandene, har det blitt lagt inn en mulighet for at EU-landene kan betale seg ut av ansvaret for å ta imot asylsøkere, ved heller å bidra økonomisk til mottaket. Altså har EU forhandlet

frem en «solidaritetsmekanisme» som lar land kjøpe seg ut av felles ansvar. Ressurser til grenseovervåking vil også være ansett som et solidarisk bidrag.

EUs flyktning- og asylpolitikk

EU har siden 1990-tallet hatt samarbeid om ytre grensekontroll og asylpolitikk.

Schengenavtalen og Dublin-regelverket

Schengen fjerner de indre landegrensene, samtidig som de ytre grensene forsterkes. Dublin-regelverket gir regler om hvilken medlemsstat som er ansvarlig for behandlingen av en asylsøknad. Når en flyktning eller asylsøker kommer til EU, så skal det være det første landet en flyktning kommer til som behandler asylsøknaden. Hvis personen som søker asyl får avslag i dette landet, så blir man utestengt fra hele EU. EU har etablert en grensevaktstyrke som kan gripe inn hvor som helst langs Schengens yttergrenser⁵. Nei til EU ønsker at Norge skal melde seg ut av Schengen.

Frontex

Frontex er EUs myndighet for grensekontroll. De har blitt kritisert av humanitære organisasjoner for å hindre flykninger fra å kreve vern eller asyl. Når Frontex hindrer flykninger fra å komme til havn i EU, bryter EU med forpliktelsene i FNs flyktningkonvensjon av 1951, som gir mennesker på flukt rett til å fremsette sine krav og ikke bli returnert til fare. Et eksempel er grensepatruljer i Middelhavet, som stopper båter med flykninger fra Afrika før de når Europa⁶.

EU-Tyrkia-avtalen

Flyktningavtalen mellom EU og Tyrkia trådte i kraft i mars 2016. Ifølge avtalen skal flykninger og innvandrere som kommer til Hellas fra Tyrkia sendes tilbake. Dette har blant annet ført til at mennesker har blitt sendt tilbake til Tyrkia uten å ha fått muligheten til å søke asyl i Hellas. FNs høykommissær for flykninger (UNHCR) har uttalt at dette er brudd på folkeretten, dersom det er bevisst utført⁷.

Flytter asylmottak ut av Europa

I etterkant av at pakten ble vedtatt i EU-parlamentet har det vært diskusjoner rundt asylmottak utenfor EU. I mai sendte 15 medlemsland et felles brev til EU-kommisjonen, hvor de argumenterte for at EU må lage avtaler med land utenfor EU om å opprette asylmottak der⁸. Presidenten for EU-kommisjonen Ursula von der Leyen har respondert med at dette er innovative ideer som fortjener oppmerksomhet⁹.

I forkant av det første plenumsøtet i det nyvalgte EU-parlamentet gikk over 90 menneskerettighetsorganisasjoner og humanitære organisasjoner sammen med krav om at EU må opprettholde retten til asyl. Der tar de blant annet tydelig avstand fra å flytte asylmottak og asylprosesser ut av Europa¹⁰. Organisasjoner som Human Rights Watch, Oxfam og Amnesty International underskrev oppropet.

Organisasjonene viser til Australia, som har fått mye kritikk for interneringsordninger utenfor sine egne territorier. Her har man sett at folk som søker asyl har opplevd å få begrenset bevegelsesfrihet og blitt innesperret over lang tid. Det går utover både den fysiske og mentale helsen til menneskene som søker beskyttelse.

Norge og EUs asyl- og migrasjonspakt

Noe av regelverket i EUs asyl- og migrasjonspakt bindes vi til gjennom tidligere inngåtte avtaler. En av de fem rettsaktene anses Schengen-relevant (screeningforordningen). Videre anses tre andre delvis relevant for Norges tilknytning til Dublin-samarbeidet¹¹.

Samtidig ser det ut til at harmonisering med EUs asyl- og migrasjonspolitik har politisk støtte i Norge blant de største partiene. Når man ser på Norges to største partiers utkast til partiprogram for perioden 2025-2029 ser det ut til at de ønsker å harmonisere vårt regelverk med EU. I Arbeiderpartiets førsteutkast til partiprogram står det blant annet at Ap vil: «At Norge skal være en aktiv bidragsyter for å utvikle det europeiske migrasjonssamarbeidet. Dette for å sikre at asylinnvandring reguleres og irregulær migrasjon kontrolleres bedre enn i dag.»¹²

I Høyres førsteutkast til partiprogram står det blant annet at: «Høyre vil jobbe nasjonalt og internasjonalt for at færre skal reise langt for å få asyl, og heller få den nødvendige beskyttelsen i nærområdene. Målet er felleseuropeiske løsninger på flyktning- og migrasjonsutfordringer og bidra til effektiv grensekontroll. Norges

bidrag bør først og fremst være økonomisk, fremfor å ta imot personer med uavklart flyktningsstatus.»¹³ Det er verdt å merke seg at dette er tatt fra utkastene til partiprogram, og politikken først vedtas på landsmøtene til partiene våren 2025.

Selv om det ser ut til at landets to største partier ønsker å knytte seg opp mot EUs asylregelverk, så har Norge mulighet til å bruke mest mulig av vårt handlingsrom til å verne om asylretten i Norge fremfor å harmonisere seg med EUs asylregelverk. Dessuten kunne Norge som en selvstendig stemme i verden bruke sin påvirkningskraft overfor EU til å jobbe mot reformene i asylpakten som fører til svekkelser av asylretten i Europa. Norge kan også ta ansvar i den europeiske dugnaden ved ikke å kjøpe seg fri gjennom å betale tredjeland. Videre bør EUs usolidariske migrasjon- og asylpolitikk åpne debatten om Norge bør si opp Schengen-avtalen.

En rettferdig asyl- og flyktningspolitikk

Ved utgangen av 2022 var 108,4 millioner mennesker tvunget på flukt. Det tilsvarer 1 av 74 mennesker i verden tvunget på flukt¹⁴. Dette inkluderer flyktninger, asylsøkere og mennesker som er internt fordrevne innad i sitt eget land. FNs høykommissær for flykninger (UNHCR) forventer at 130,8 millioner mennesker kommer til å være tvangsfordrevne eller statsløse mot slutten av 2024¹⁵. De fleste av verdens flykninger er internt fordrevne, kun en liten andel søker beskyttelse i Europa.

Altså er det allerede en urettferdighet i hvor lite ansvar Europa tar globalt for mennesker som blir tvunget på flukt. Vi står overfor en usikker verdenssituasjon, med både menneskerettighetsbrudd, krig og klimakrise. Er dette virkelig tidspunktet hvor EU skal gjøre det enda vanskeligere å søke asyl?

Vi trenger en rettferdig asyl- og flyktningspolitikk, hvor mennesker på flykt blir behandlet med respekt. EUs systemer i møte med mennesker som søker asyl har allerede blitt kraftig kritisert. Frontex, EUs myndighet for grensekontroll, er for eksempel blitt kritisert av humanitære organisasjoner for å hindre flykninger fra å kreve vern eller asyl.

Ivaretagelse av menneskerettigheter

Vi kan ha mange ulike syn rundt migrasjons- og flyktningspolitikken. Personlig ønsker jeg at vi tar imot flere mennesker som er tvunget på flukt både til Europa og Norge. Løsninger kan

Festning Europa: Over hundre millioner mennesker er tvunget på flukt. De fleste av verdens flyktninger er internt fordrevne, kun en liten andel prøver å komme til Europa. (Tegning: Robert Nyberg.)

blant annet ligge i en flykning- og asylpolitikk som inkluderer mer gjenbosetting gjennom FNs Høykommissær for flyktninger, samt flere tilgjengelige, tryggere og lovlige kanaler for opphold og innvandring. Dessuten har vesten et ansvar for å gi økt støtte til land i nærområder hvor flertallet av verdens flykninger oppholder seg.

Uavhengig av om man er enige i akkurat disse løsningene, så bør vi alle stå opp for menneskerettigheter og rettferdige asylprosesser. Flyktningkonvensjonen av 1951 gir mennesker på flukt rett til å fremsette sine krav og ikke bli returnert til fare. Denne retten må vi finne en måte å respektere.

For å sikre ivaretagelse av menneskerettigheter er det behov for en reform, men den nye asyl- og migrasjonspakten forverrer situasjonen for mennesker på flykt fremfor å bidra til en solidarisk og rettferdig asylprosess.

Noter

- 1 Store norske leksikon, 22.06.22, https://snl.no/Flyktningkrisen_i_Middelhavet
- 2 Klassekampen, 23.06.10, <https://klassekampen.no/artikkel/2023-06-10/asylplan-skaper-uro-i-eu>
- 3 Amnesty International, 04.04.24, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/04/eu-migration-asylum-pact-put-people-at-risk-human-rights-violations/>
- 4 Stortingets EU/EØS-nytt, 20.02.24, <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2024/eueos-nytt---20.-februar-2024/asyl--og-migrasjonspakten--forelopig-enighet/>
- 5 Nei til EU, 16.03.21, <https://neitleu.no/kampanjer/4-grunner/solidaritet>
- 6 Ibid.
- 7 Flyktninghjelpen 08.04.16, <https://www.flyktninghjelpen.no/nyheter/2016/april/fem-grunner-til-at-avtalen-mellom-eu-og-tyrkia-er-en-skam/>
- 8 Joint Letter, 15.05.24, <https://uim.dk/media/12635/joint-letter-to-the-european-commission-on-new-solutions-to-address-irregular-migration-to-europe.pdf>
- 9 EU-kommisjonen, 25.06.24, <https://www.eunews.it/wp-content/uploads/2024/06/Letter-from-President-von-der-Leyen-to-EU-leaders-on-migration-EUCO-June-2024.pdf>
- 10 Amnesty International, 09.07.24, <https://www.amnesty.eu/news/joint-statement-the-future-eu-must-uphold-the-right-to-asylum-in-europe/>
- 11 Stortingets EU/EØS-nytt, 20.02.24, <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2024/eueos-nytt---20.-februar-2024/asyl--og-migrasjonspakten--forelopig-enighet/>
- 12 Arbeiderpartiets førsteutkast til program 2025-2029, <https://www.arbeiderpartiet.no/om/program/>
- 13 Høyres førsteutkast til program 2025-2029, <https://hoyre.no/forsteutkast-til-nytt-partiprogram/>
- 14 FN-sambandet, 15.06.23, <https://fn.no/tema/flyktninger/mennesker-paa-flukt>
- 15 FNs høykommissær for flyktninger UNHCR, <https://reporting.unhcr.org/global-appeal-2024>

Et nei til EU for klima og miljøet

Verden må gjennom store endringer for å ta vare på naturen og klimaet. Klimapolitikken må forankres i folkelig støtte og medbestemmelse for at vi skal få til endringene.

Av Helga Hustveit

I vinter hadde NRK flere saker som viste hvordan norsk natur har blitt bygd ned bit for bit, hvor de viste til at det har vært 44 000 inngrep i norsk natur på fem år og at 2752 arter er utryddelsestruet i Norge.¹ FNs naturpanel har vært tydelig på at tapet av naturmangfold er en like stor trussel mot verden som klimaendringene. Mennesker har gjort betydelige endringer på tre fjerdedeler av jordens landoverflate. Samtidig vil klimakrise føre til tap av naturmangfold, utryddelse av arter og skader på naturen. Så naturen er også avhengig av at vi kutter klimagassutslipp.

Høsten 2023 la klimautvalget 2050 frem sin rapport. Der viser de til at klimaendringer vil forsterke eksisterende problemer som sosial ulikhet, fattigdom og konflikt, og at klimaendringer vil føre til flere mennesker på flukt. Konsekvensene av menneskeskapte klimaendringer kan allerede ses i verden. For Norges del har man de siste årene hatt hyppigere perioder med ekstrem nedbør som gir overvann, ras og flom. Dessuten kommer Norge til å bli påvirket av endringer og hendelser i andre land.²

Når konsekvensene av klimaendringene er så omfattende, er det tydelig at en global omstilling til et lavutslippssamfunn, hvor vi også tar vare på naturen, er helt nødvendig for å skape et godt samfunn.

EU-land sliter med å nå klimamålene

Frem til 2030 er Norge full deltager i EUs klimapolitikk. Men hvordan går det egentlig med EU på klima?

Mye av EUs klimapolitikk er i teorien god, men EU-landene sliter med gjennomføringsevne og gjentatte tilbakeslag. EU-landene hadde frist i sommer til å melde inn hvordan de ligger an for å nå EUs klimakrav. I midten av september hadde kun 11 av 27

medlemsland sendt inn sine klimaplaner. De 11 landene som har sendt sine planer er Østerrike, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Irland, Italia, Latvia, Luxembourg, Nederland og Sverige. Flere har meldt inn at de har problemer med å nå 2030-kravet om 55 prosent utslippskutt. Et av disse landene er Sverige. De mener derimot at de kommer til å nå utslippskuttene sine på lengre sikt, på grunn av utbygging av kjernekraft, som på sikt skal kutte utslipp³.

De siste årene har også EU-politikerne dempet klima- og miljøpolitikken i frykt for «greenlash». Med «greenlash» mener man motreaksjoner fra næringsliv og befolkningen mot miljøpolitikk og grønn omstilling. I et notat fra tankesmien *Centre for European Reform* argumenter Elisabetta Cornago for at det er nødvendig at beslutningstakere setter søkelys på sosiale fordeler ved klimapolitikken, samtidig som de må utforme støtteordninger til husholdninger og bedrifter som ikke har råd til de teknologiske endringene som avkarboniseringen krever. Disse tiltakene mener Cornago er nødvendige for å få økt støtte til den grønne omstillingen⁴.

EU vedtok i juni i år en ny strategisk femårsplan for perioden 2024-2029. I den forrige femårsplanen var det grønne skiftet satt helt sentralt i strategien. I den nye femårsplanen er forsvar, sikkerhet og konkurransevne prioritert. Selv om Europa opplever urolige tider, som naturlig nok påvirker EU-strategien, så er det bekymringsverdig at klimapolitikken nedprioriteres. Spesielt når flere EU-land sliter med å nå sine klimamål.

Det er også verdt å merke seg at Norge sliter med å nå klimamålene. Regjeringens omstillingsmål fra Hurdalsplattformen slår fast at utslippene frem mot 2030 skal kuttes innenlands. I regjeringens nyeste utgave av klimastatus og -plan⁵, som viser fremdriften i norsk klimapolitikk, ligger vi an til å ende på 37,8 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2030. Ifølge regjeringens omstillingsmål skal Norges utslipp maksimalt være på 23,1 millioner tonn i 2030⁶. Klima- og miljøminister Tore O. Sandvik har vært tydelig på at Norge fortsatt skal nå gjennomføre forpliktelsene våre under Parisavtalen. Men han peker på klimasamarbeidet med EU, som åpner for at Norge kan kjøpe EU-kvoter ved behov, som en mulig del av løsningen⁷. Det er problematisk hvis samarbeidet med EU på klima, blir en hvilepinne, som sinker grønn omstilling i Norge.

Viktig rammeverk: Parisavtalen og FNs naturavtale

Parisavtalen fra 2015 er et grunnleggende rammeverk for de internasjonale klimaforhandlingene. Det er den første globale klimaavtalen som er juridisk bindende og reelt forpliktende for alle som har underskrevet avtalen. Parisavtalens mål er at den globale oppvarming skal holde seg godt under to grader sammenlignet med førindustriell tid, men landene skal helst tilstrebe å begrense oppvarmingen til 1,5 grader. For å få til dette må verdens samlede klimagassutslipp raskest mulig slutte å øke. Verden skal være klimanøytral i andre halvdel av århundret. Da skal altså mengden karbon som blir sluppet ut i atmosfæren fra menneskelig aktivitet være mindre enn det naturen absorberer hvert år.

Parisavtalen baserer seg på at alle landene skal melde inn nasjonale kutt hvert femte år. Bidragene skal være den høyeste mulige ambisjonen av utslippsreduksjoner som landene kan forplikte seg til. Norge har som sitt bidrag meldt inn et mål om å redusere utslippet av klimagasser med 50 til 55 prosent innen 2030. Norge skal nå disse klimamålene i samarbeid med EU.

FNs naturavtale, eller «Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF)», har satt målsetninger for hvordan vi skal stoppe den menneskelige ødeleggelsen av naturen, samt hvordan vi skal starte å gjenopprette det som allerede er tapt. I avtalen er det satt mål om 30 prosent vern av all natur på land innen 2030, samt 30 prosent vern eller bevaring av verdens hav, innsjøer og elver. Naturvernet skal være representativt, altså oppfyller ikke land sine forpliktelser hvis de kun verner enkelte typer natur. Avtalen har også et mål om 30 prosent restaurering.

Effektene er av klimaendringer og tap natur har store konsekvenser, men vi har globale avtaler for å løse utfordringene. Så spørsmålet er hvordan vi skal gå frem for å nå målene som vi har satt i FNs naturavtale og Parisavtalen.

Klimaorganisasjoner hatt gått til sak mot EU-kommisjonen

Samtidig som både Norge og flere EU-land sliter med å nå EUs klimamål, så har klimaorganisasjonene *Climate Action Network* (CAN) og *Global Legal Action Network* (GLAN) tatt EU-kommisjonen til EU-domstolen. De mener at kommisjonen ikke gjør nok for å kutte utslipp. Klimaorganisasjonene går til sak fordi de mener EUs samlede klimaambisjoner er langt unna gode nok til å nå 1,5 graders målet i Parisavtalen.

Målet med søksmålet er at EU-kommisjonen skal skjerpe klimamålene for 2030. Organisasjonene mener at EU-kommisjonen bør revidere de klimagassutslippene den har gitt medlemslandene tillatelse til å slippe ut fra nå til 2030. De mener at nivåene kommisjonen nå tillater tilsvarer et ambisjonsnivå som er utilstrekkelig for å beskytte grunnleggende menneskerettigheter. Presidenten for EU-domstolen har besluttet at saken får prioritet i domstolen, hvilket fremskynder tiden det tar å få en domsavsigelse⁸.

Denne rettsaken er kun én i rekken av klimasøksmål de siste årene. I april vant sveitsiske kvinner frem i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) i Strasbourg. Dommen slo fast at manglende klimahandling bryter med menneskerettighetene⁹. Når organisasjoner de siste årene har måttet gå til domstolene for at klimaforpliktelser skal ivaretas, peker dette på at politikerne står handlingslammet i en av vår tids største kriser.

Markedsstyring går foran samfunnsbehov

Det er gode grunner til å være mot norsk EU-medlemskap om man bryr seg om miljø og klima. EUs fire friheter vanskeliggjør en rettferdig klima- og miljøpolitikk. EUs grunnprinsipper bygger på en markedsøkonomisk tankegang, hvor frihandel trumfer det meste. Det er vanskelig å løse miljø- og klimakrisa når markedsstyring går foran samfunnsbehov. Da har man færre politiske verktøy i møte med klima- og miljøkrisa.

For Norges del mister vi verktøy for politisk styring gjennom EØS-avtalen. Et eksempel på dette er EUs frie etableringsrett. Da Norge ønsket å innføre en relativt sett høyere el-avgift på datasentre for kryptovaluta ble dette stanset av EØS-regler. Et annet eksempel på hvordan EØS-reglene begrenser verktøykassa er at det, som utgangspunkt, er ulovlig å gi statsstøtte til spesifikk industri.¹⁰

Statsstøtte til industrien kunne vært viktig for lokalsamfunn i omstillingen fra oljenæringen til fremtidsretta industri.

Harmonisering med EU-regler vanskeliggjør lokaltilpassa miljøpolitikk

En av utfordringene med miljøpolitikken som kommer fra EU er at den ikke er tilpassa norske forhold. Et eksempel på dette er EUs reviderte avløpsdirektiv. Dersom direktivet innføres i Norge gir det kommunene enorme økonomiske utfordringer, uten at tiltakene gir en effektiv miljøgevinst.

Dagens avløpsdirektiv gjelder tettbebyggelser med utslipp tilsvarende 2 000 personekvivalenter til ferskvann og 10 000 person-ekvivalenter til kysten. I det reviderte direktivet utvides reglene til å gjelde til alle anlegg i tettbebyggelser fra 1000 personekvivalenter, uavhengig av om utslippet går til ferskvann eller kyst. Det reviderte direktivet fjerner også kategorien «mindre følsomt område». Bakgrunnen for denne kategorien er at tilstanden og tåleevnen til vannforekomsten har påvirket hva slags krav man setter til rensing. For å gjennomføre kravene i avløpsdirektivet trenger man en massiv utbygging av anlegg og ledningsnett. Klimautslipp og naturinngrep ved en slik utbygging kan ikke forsvares ut ifra miljøgevinsten, spesielt i bebyggelser med små utslipp til vannforekomster med god tåleevne.

Oslofjorden er derimot et eksempel på en fjord med for dårlig økologisk tilstand, hvor utslipp fra avløp er en av utfordringene. Tiltak for bedre avløpsrensing til Oslofjorden er helt nødvendig. Men avløpsrensing av Oslofjorden kan iverksettes uten et EU-direktiv¹¹. Dessuten tilsier situasjonen i Oslofjorden at man bør iverksette tiltak nå, heller enn å vente på politikk fra EU.

Folkestyre – en lokalt forankra klima- og miljøpolitikk

For å nå Norges internasjonale forpliktelser trenger vi demokratisk legitimitet i klima- og miljøpolitikken. En offensiv klima- og miljøpolitikk får legitimitet når lokalsamfunn har hatt reell innflytelse i politikktutforming.

Det mangler en bred, felles offentlighet for å diskutere EUs politikk, og debattene foregår stort sett blant EUs ansatte og politikere, diplomater, lobbyister og tenketanker. Rundt 25-30 000 lobbyister har regelmessig kontakt med institusjonene i EU, altså har EU-lobbyistene svært stor innflytelse¹².

AiAtinget Artikler Debatt Jobb & Navn Q

Rasende bønder rammet toppmøtet i Brussel: – EUs grønne giv dreper oss

Tusenvis av sinte bønder fra Belgia, Frankrike, Spania og Italia raste mot Europas ledere da de demonstrerte mot miljøkrav, økende kostnader og press fra utlandet.

Det var dramatiske scener i Brussel da stats- og regjeringssjefene fra de 27 EU-landene møttes til toppmøte 1. februar. Foto: REUTERS/PHIL HERRICK

Uten forankring: En av grunnene til bøndenes demonstrasjoner forrige vinter i mange EU-land var en klimapolitikk som de mente har blitt tredd ned over hodene på dem. (Faksimile: Aitinget 3. februar 2024.)

Mange av EU-lobbyistene representerer store pengesterke selskaper. Fossil- og finansbransjen bruker enorme summer på lobbyvirksomhet opp mot EUs byråkrater og politikere. Disse sektorene slipper ofte billig unna reguleringer, selv om de i stor grad er driverne for utslippene. Et eksempel på dette er hvordan lobbyvirksomhet fra gasselskaper har fått gjennomslag for oppmykning av forbudet mot gasskjeler i hjem innen 2040¹³.

Gjennom EØS-avtalen blir avgjørelser tatt uten debatt i Norge. Dette gjør det vanskeligere å stille politikere til ansvar, og det gjør det vanskeligere for sivilsamfunnsorganisasjoner og lokalsamfunn å påvirke beslutningene. De siste årene har det vært mye folkelig motstand mot Norges tilknytning til ACER og EUs energunion. Fornybardirektivet og EUs fjerde energimarkedspakke vil føre til videre svekkelse av nasjonal kontroll og myndighet på energiområdet, og spesielt fornybardirektivets endringer av konsesjonssystemet for fornybar kraft vil svekke lokal forankring i klima- og miljøpolitikken.

Klimaavtale for landbruket

I vinter så man store bondedemonstrasjoner i Europa. Det var mange grunner til dette. En av grunnene var klimapolitikken i landbruket.

Bøndene mente at klimapolitikken har blitt tredd over hodene på dem. I et forsøk på å imøtekomme landbruket har EU-kommisjonen gjennomført såkalt «strategisk dialog» med representanter relatert til europeisk matproduksjon¹⁴. Dette arbeidet resulterte i en rapport. Det er fortsatt usikkert hvordan von der Leyen kommer til å følge opp rapporten¹⁵.

Norge har fortsatt råderett over landbrukspolitikken. I Norge har bøndene en helt annen mulighet til å påvirke sine egne rammebetingelser. For å få ned klimagassutslippene fra næringen satte regjeringen og bondelagene seg sammen og lagde en klimaavtale. Avstanden mellom norske myndigheter og norske bønder er mye kortere enn i EU-land. Klimaavtalen i landbruket er et eksempel på hvordan man kan gå frem for å skape en forankret klimapolitikk.

Selvstendig stemme i klimaforhandlingene

Når Norge står utenfor EU, har Norge en selvstendig stemme i klimaforhandlingene. Som EU-medlem ville Norge miste denne stemmen, fordi EU forhandler på vegne av medlemslandene. Dersom Norge hadde blitt medlem av EU, ville det blitt vanskeligere å påvirke Norges rolle i forhandlingene. Indirekte bestemmer det norske folket hvem som forhandler på våre vegne gjennom stortingsvalget. Dessuten har det norske sivilsamfunn muligheter til å arbeide direkte opp mot regjeringen for å påvirke Norges rolle i forhandlingene.

De neste årene trenger vi store samfunnsendringer for å nå målene i Parisavtalen og FNs naturavtale. For å nå målene trengs støtte i befolkningen – vi må finne løsninger for miljø- og klimapolitikken med folkelig forankring. Alternativet til å knytte seg opp mot EU er en demokratisk forankra miljø- og klimapolitikk, hvor vi samarbeider over landegrensene, men norske politikere må ta ansvar og stå til ansvar for sin egen gjennomføringsevne.

Noter

- 1 NRK, «NRK avslører: 44.000-inngrep i norsk natur på fem år», 2024, https://www.nrk.no/dokumentar/xl/nrk-avslorer_-44.000-inngrep-i-norsk-natur-pa-fem-ar-1.16573560
- 2 NOU 2023:25, «Omstilling til lavutslipp — Veivalg for klimapolitikken mot 2050», 2023, <https://www.regjeringen.no/contentassets/20944f0c5bf14bd5b5112ae8aa08e853/no/pdfs/nou202320230025000dddpdfs.pdf>
- 3 Energi og klima, «EU-land sliter med klimamålene – melder ikke inn planer», 12.09.2024, <https://www.energiogklima.no/nyhet/brussel/eu-land-sliter-med-klimamålene-melder-ikke-inn-planer>

- 4 Elisabetta Cornago, Centre for European Reform, 11.12.2023, <https://www.cer.eu/insights/how-minimise-greenlash>
- 5 Klima- og miljødepartementet, «Regjeringens klimastatus og -plan», 2024, <https://www.regjeringen.no/contentassets/1b2fd715fe494bd886a4756a49737670/no/pdfs/regjeringens-klimastatus-og-plan.pdf>
- 6 Energi og klima, «Gir opp omstillingsmålet», 07.10.2024, <https://www.energiogklima.no/nyhet/gir-opp-omstillingsmalet>
- 7 Tore O. Sandvik, «Vi skal nå klimamålet», 13.10.2024, <https://www.adressa.no/debatt/i/EyzJq3/vi-skal-naa-klimamaalet>
- 8 CAN Climate Action Network Europe, «CAN Europe and GLAN go to court against the European Commission to up the EU climate ambition», 27.08.2024, <https://caneurope.org/court-against-european-commission-climate-ambition/>
- 9 Greenpeace, «EMD: Klimaseniorinnen i Sveits vant viktig sak», 09.04.2024, <https://www.greenpeace.org/norway/nyheter/klimaendringer/emd-klimaseniorinnen-i-sveits-vant-viktig-sak/>
- 10 Nei til EU, «30 år med EØS-avtalen. Rapport fra Folkestyreutvalget», 2024, <https://neitileu.no/aktuelt/30-ar-med-eos-avtalen>
- 11 Nei til EU, «EUs reviderte avløpsdirektiv mangler lokal tilpasning», 19.04.2024, <https://neitileu.no/aktuelt/eus-reviderte-avlopsdirektiv-mangler-lokal-tilpasning>
- 12 Idar Helle, «Lobbymakt i unionen», 30.09.2024, <https://neitileu.no/aktuelt/lobbymakt-i-unionen>
- 13 Euobserver, «Why Europe's decarbonisation is failing», 30.09.2024, <https://euobserver.com/Green%20Economy/ara68512d3>
- 14 EU-kommisjonen, «Main initiatives: Strategic Dialogue on the future of EU agriculture», 2024, https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-strategic-dialogue-future-eu-agriculture_en
- 15 EU-kommisjonen, Strategic Dialogue on the Future of EU Agriculture delivers its final report to President von der Leyen, 04.09.2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_4528

EU taper konkurransekraft

EUs økonomiske styrke har blitt dramatisk svekket i forhold til Kina og USA. Mottiltakene som lanseres vil svekke folkestyre og handlingsrom.

Av Morten Harper

To tidligere statsministere fra Italia har i løpet av 2024 kommet med omfattende rapporter som tegner et dystert bilde av et EU som har sakkert akterut blant verdens økonomiske stormakter, og som står overfor enorme utfordringer. Mario Draghi, som også er tidligere sjef for EUs sentralbank, la i september frem sin rapport om konkurransevne, kalt «The future of European competitiveness»¹. Draghi har utarbeidet rapporten på bestilling fra EU-kommisjonen. I april fremla Enrico Letta en rapport om fremtiden for EUs indre marked, på oppdrag fra statslederne i EUs råd, med tittelen «Much more than a market»².

Rapportene er ment å være et grunnlag for reformer i EU de neste fem årene. Det er påfallende at oppdragene med å føre begge rapportene i pennen gikk til italienerne, 36 år etter at den italienske økonomen Paolo Cecchini kom med rapporten «The European Challenge 1992 - The Benefits of a Single Market»³, som la grunnlaget for gjennomføringen av EUs indre marked. Det er uvisst om de to nye rapportene får i nærheten av samme gjennomslagskraft som Cecchini-rapporten. Innholdet i dem er likevel interessant som problembeskrivelser og innblikk i hva toppnivået i EU tenker om unionens utvikling.

Svakere vekst i produktivitet

Draghi-rapporten beskriver et EU som sliter med svakere vekst i produktivitet enn de konkurrerende økonomiske stormaktene USA og Kina. Mens bruttonasjonalproduktet i Europa i 2012 var høyere enn i USA, var kontinentet ti år senere langt forbigått av USA. EUs andel av verdensøkonomien blir mindre og mindre.

Som sentrale årsaker til den økonomiske stagnasjonen, peker rapporten på svak innovasjon i EU, byråkratisk regelverk, samt to

Union i stagnasjon: EUs andel av verdensøkonomien blir mindre og mindre viser rapporten som Mario Draghi la frem for EU-kommisjonen 9. september. (Foto: EU)

til tre ganger så høy kraftpris og fire til fem ganger så høy gasspris som USA.

Rapporten peker på ti sektorer som særlig viktige for å styrke konkurransekraften: bilindustrien, energi, digitalisering og avansert teknologi, farmasøytisk industri, forsvar, kraftkrevende industri, kritiske råvarer, ren teknologi, romfart og transportsektoren.

Et av hovedmålene er å sikre billigere energi. For å oppnå dette foreslår Draghi-rapporten at EU skal gjøre felles innkjøp av gass for å bruke markedsmakt og presse ned prisen. Dette er ikke noen ny tanke, men medlemslandene har vegret seg mot å gi fra seg denne makten til EU. Draghi-rapporten setter ny fart i spørsmålet, og lokker med at det da skal inngås langsiktige avtaler om billigere gass fra Norge. Rapporten foreskriver en dypere energiunion med styrking av energibyrået ACER.

Kapitalmarkedsunion og felles lån

Det trengs massive investeringer innenfor alle sektorene rapporten tar for seg. Draghi mener kapitalmarkedene i EU per i dag er for oppdelte. Løsningen som pekes på er å gjennomføre både en bankunion og en kapitalmarkedsunion, slik at kapitalen faktisk flyter fritt og er tilgjengelig for investeringer i stor skala. Rapporten anbefaler videre at EUs verdipapir- og markedstilsynsmyndighet (ESMA) får overført myndighet for å bli en felles regulator for alle verdipapirmarkedene i EU, i stedet for å koordinere via nasjonale

regulatorer som i dag. Også Norge er gjennom EØS knyttet til ESMA (og EUs øvrige finanstilsyn).

Draghi mener 750 til 800 milliarder euro mer per år i investeringer er nødvendig, altså over 9 000 milliarder kroner. Et særlig omstridt forslag er å ta opp felles EU-lån, på vegne av medlemslandene, for å skaffe midlene. Utover politisk uenighet, er det mange som mener dette også er i strid med EUs traktater. Etter koronapandemien ble det tatt opp et stort felleslån for å stimulere økonomien, men det har vært mye misnøye med bruken av pengene.⁴

«Et styrket styresett»

Draghi-rapporten nøyer seg ikke med å foreslå politikk, men også endringer i hvordan politikken skal bestemmes. Det rapporten kaller «et styrket styresett» innebærer at avstemningsreglene skal endres slik at et mindretall ikke kan blokkere videre integrasjon. De fleste beslutninger i EU gjøres med flertallsvedtak, men det er krav om enstemmighet i noen særlig viktige saker, blant annet budsjett. Draghi går altså til angrep på det som er igjen av medlemslandenes vetorett.

I tillegg foreslås det et formalisert rammeverk som skal prioritere konkurransevne. I stedet for å måtte gjøre vedtak sektor for sektor, skal beslutningene samordnes slik at de gjelder bredt for blant annet investeringer, beskatning, finansiering og handel.

Det er tvilsomt hvor effektiv Draghi-rapportens oppskrift for å styrke konkurransevnen faktisk er. Mindre tvilsomt er det at oppskriften vil svekke folkestyret. Kommentator Thomas Vermes i ABC Nyheter sier det slik:

«Draghi formulerer dannelsen av en europeisk superstat, med enda mer overnasjonalitet enn i dag. Ideene springer ikke ut av prosesser i befolkningene. De er bestilt av EU-kommisjonen og skisserer en samfunns-revolusjon fra oven.»⁵

Økonomisk sikkerhetsråd

Enrico Lettas rapport om EUs indre marked tegner i stor grad det samme bakteppet som Draghi, der EU taper konkurransekraft overfor USA og Kina. Letta foreslår å opprette et nytt styringsorgan for å styrke konkurranseforholdene, et økonomisk

sikkerhetsråd (Economic Security Council). Rapporten legger dessuten vekt på å styrke det økonomiske samarbeidet med EFTA-landene, deriblant Norge.

Letta foreskriver tettere integrasjon på sentrale områder som energi og finans. Rapporten har en plan for storstilt investering i infrastruktur, blant annet for grensekryssende kraftforbindelser og hydrogen.

Penger i helse og pensjon

Et annet sentralt tiltak er gjennomføring av EUs kapitalmarkedsunion. Letta skriver at privat sparing og fond i større grad må brukes til investeringer. For å oppnå dette, foreslår rapporten en «spare- og investeringsunion». Midler i pensjons- og forsikringsfond skal ledes til investeringer i bedriftene på kontinentet. I likhet med Draghi vil Letta gi tilsynsmyndigheten ESMA mer overnasjonal myndighet.

Letta-rapporten vil ha mer felles marked også på helsesektoren. Det fremstilles som et problem at godkjenning for markedsføring av legemidler gis på nasjonalt nivå. I stedet vil rapporten ha «likeverdig» tilgang til medisiner i hele det indre marked og felles innkjøp på EU-nivå. Rapporten fremhever videre det økonomiske potensialet i felles tilgang til europeeres helseopplysninger, det som kalles EUs helsedataområde.

Ifølge Letta er det nødvendig å begrense landenes handlingsrom i det indre markedet. For å fremme strengere harmonisering foreslår rapporten enda mer bruk av forordninger, som trer i kraft direkte i EU-landene. For Norge i EØS må nye forordninger godtas i EØS-komiteen, men de skal gjennomføres ordrett.

Noter

- 1 Stortingets EU/EØS-nytt, «Draghi-rapport: The future of European competitiveness», 13.09.24, <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2024/eueos-nytt--13.-september-2024/draghi-rapport-the-future-of-european-competitiveness/>
- 2 Stortingets EU/EØS-nytt, «Letta-rapport om visjoner for EUs indre marked», 26.04.24, <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2024/eueos-nytt--26.-april-2024/letta-rapport-om-visjoner-for-eus-indre-marked-much-more-than-a-market/>
- 3 Rapporten kom også i en norsk utgave: «Europa '92 - realiseringen av det indre marked», Dagens Næringslivs Forlag, 1989.
- 4 Politico, «€500B remains unspent from EU's Covid recovery fund», 08.04.24, <https://www.politico.eu/article/capitals-call-on-the-eu-to-speed-up-post-pandemic-cash-transfers/>
- 5 ABC Nyheter, «Befolkningene skulle visst hva som skjer», 15.09.24, <https://www.abcnyheter.no/stemmer/2024/09/15/196028826/befolkningene-sulle-visst-hva-som-skjer>

Fred uten folkestyre?

Norge har et omfattende internasjonalt samarbeid om sikkerhet, også med EU. I en urolig verden har Norge utenfor EU bedre forutsetninger for å bidra til fred og forsoning.

Av Morten Harper

Sosiologen og Labour-politikeren Anthony Giddens påpekte en gang at EU ikke ville fått medlemskap i sin egen union.¹ Mens EU stiller en del minimumskrav til legitime og demokratiske styreformer for å bli medlemsland, har unionen selv noen fundamentale mangler for å være demokratisk.

EU-parlamentet er det eneste direkte folkevalgte organet. Valgdeltagelsen er svært lav, som omtalt tidligere i dette heftet. EU-parlamentet kan ikke fremme lovforslag. Det er det bare EU-kommisjonen som kan gjøre. Parlamentet får heller ikke vedta lover alene, kommisjonens forslag må godkjennes også av ministrene i rådet. Det meste av makten i EU er fordelt mellom ministerrådet, EU-kommisjonen og EU-domstolen. Ingen av organene står til ansvar for velgerne.

Konfliktpotensialet er dramatisk

Spriket mellom uttrykte ambisjoner om å utvikle demokrati og manglene på demokrati i EUs egen konstruksjon, er et paradoks eller en dobbel standard. Samtidig som kravene til demokrati for medlemskap kan ha bidratt til demokratibyggning i Øst-Europa, ser vi innad i EU en fremmedgjøring i store deler av befolkningen som skaper grobunn for konflikt. Den svært lave deltagelsen til EU-parlamentsvalget er ett uttrykk for dette. Det samme viser fremgangen for partier som fanebærer mistillit til det politiske systemet og utfordrer grunnleggende menneskerettigheter, en fremgang vi ser både i EU-valget og flere av EUs medlemsland. Konfliktpotensialet er dramatisk.

Hvordan havnet EU her? Fremmedgjøring kan være konsekvensen når mennesker ikke opplever å ha kontroll over sine omgivelser. Med unionens underskudd på demokrati, har ikke EU-borgerne kontroll over sine politiske omgivelser. Et

EU's forsvarsplaner og institusjoner

Common Security and Defence Policy (CSDP). Politisk rammeverk for å gi EU en ledende rolle i å sikre fred og sikkerhetspolitisk stabilitet utafør EU, slik EU beskriver det.

Det strategiske kompass. En plan vedtatt i 2022 for å styrke EU's sikkerhets- og forsvarspolitikken frem mot 2030, blant annet med felles innsatsstyrker. Tydeliggjør at EU skal sikre sine interesser «over alt i verden», for eksempel i forhold til mineraler og metaller.

European Defense Agency (EDA). Det europeiske forsvarsbyrået, hvor Norge har hatt samarbeidsavtale siden 2006. EDA utgjør sammen med EU's utenrikstjeneste (EEAS) sekretariatet for PESCO.

European Defense Fund (EDF). Det europeiske forsvarsfond. Innlemmet i EØS-avtalen i 2021, men Island og Liechtenstein har unntak. Forsvarsdepartementet var mot norsk tilknytning til EDF. Norge skal betale om lag 2 milliarder kroner for perioden 2021-27.

European Peace Facility (EPF). Den europeiske fredsfasiliteten. Styrker/ressurser som skal kunne brukes utenfor EU for å sikre EU's utenrikspolitiske interesser. Har i hovedsak finansiert en rekke militære operasjoner i Afrika, men er også tatt i bruk for å finansiere våpen til den ukrainske hæren.

Lisboatraktaten. En såkalt endringstraktat som innarbeidet EU-grunnlovens bestemmelser i det eksisterende traktatverket. EU fikk dermed en utenriksminister, kalt Unionens høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikk, og eget diplomatkorps. En gradvis oppbygging av militære styrker fastslås i traktaten, som ble undertegnet i 2007.

Permanent Structured Cooperation (PESCO). EU's forsvarspakt. Norge deltar i et prosjekt for «militær mobilitet».

illustrerende eksempel er overkjøringen av folkeviljen i forbindelse med EU-grunnloven. Etter at befolkningen i Nederland og Frankrike i 2005 sa nei til grunnlovsforslaget, og flere andre land også lå an til å si nei, burde det vært slutten for denne utvidelsen av EUs myndighet. I stedet ble bestemmelsene relansert som Lisboa-traktaten, og iverksatt i 2009 etter folkeavstemning bare i Irland – som til og med måtte stemme to ganger før et flertall sa ja.²

Norsk sikkerhet og det norske fredsarbeidet ivaretas best utenfor EU

Uttalelse fra Nei til EUs rådsmøte 21. april 2024

Utenfor EU har Norge en friere stemme som kan brukes uten å hemmes av stormaktenes interesser. På den måten kan vi jobbe mot folkemord og for sivilbefolkningens interesser.

Sikkerhet er mer enn militær forsvarsevne. Det handler også om beredskap. Uten trygghet for matforsyning, transport, energi, medisiner og andre helt livsnødvendige tjenester, er vi som et lite land svært utsatt i dagens urolige verden. Sikkerhet og beredskap er for viktig til å overlates til markedet, det krever langsiktig, nasjonal styring.

Umiddelbart etter Russlands invasjon i Ukraina søkte EU-landene Finland og Sverige om medlemskap i NATO. For våre nordiske naboland ga altså ikke EU de sikkerhetsgarantiene som de mente at de må ha i en situasjon med krig i Europa.

Nei til EU mener Norge ikke er tjent med å bli trukket inn i EUs strategi for bruk av hard makt for å sikre unionens interesser, også utenfor Europa. Dette er en prosess som begynte i EU lenge før Russlands angrep og invasjon i Ukraina, preget blant annet av den tidligere kolonimakten Frankrike sine interesser i Nord-Afrika. Verden trenger ikke enda flere militære maktblokker.

Nei til EU stiller seg også kritiske imot et militære som skal styres av en overnasjonal europeisk union. Den europeiske union bygger på det en kaller for overnasjonalitet, hvor deres lover har forrang over norske lover, og vi ser store utfordringer og konsekvenser ved en egen EU-hær og det å gi byråkratene militær makt. Den europeiske unionen har vurdert å fjerne vetoretten tilknyttet utenriks- og sikkerhetspolitikk, noe som gjør det enda skumlere å gi EU militær makt.

Ja-sidens bruk av Ukraina-krigen

Russlands angrep på Ukraina har utløst enorme menneskelige lidelser og økt usikkerhet i Europa. Krigen blir forsøkt brukt som et argument for norsk EU-medlemskap av flere partier, blant annet Venstre og Høyre. Meningsmålinger viser imidlertid et fortsatt betydelig flertall mot EU.

Venstre fremmet et forslag for Stortinget om å innlede forhandlinger med EU for å «sikre full norsk deltakelse» i EUs

EUs strategiske kompass fra 2022 sier at unionen skal sikre sine interesser overalt i verden. Unionstraktaten pålegger medlemslandene å ruste opp militært (artikkel 42.3). Forsvarsfondet EDF er etablert for å styrke europeisk forsvarsindustri og EUs rolle som en global aktør. Initiativet er omdiskutert, og EU-kommisjonen har blitt anklaget for å innføre overnasjonalitet i sikkerhetspolitikken i strid med traktaten. EDF-forordningen ble innlemmet i EØS-avtalen i 2021.

Til tross for ambisjoner om «strategisk autonomi» har ikke EU noen felles makt å stille bak en europeisk uavhengighet av USA. Det er store indre motsetninger i sikkerhetspolitikken innad i EU basert på ulike interesser og ulik historie for Øst-Europa, Middelhavsområdet og Nord-Europa. Atomvåpenlandet Storbritannia, som en svært viktig militær aktør, er utenfor EU og nærmere knyttet til USA.

Den internasjonale domstolen (ICJ) beordret Israel til å ta skritt for å forhindre folkemord i Gaza. EU støttet ikke denne beordringen, og EU har ikke ønsket å spille noen fredsskapende eller meklende rolle. EUs fredsskapende rolle er sterkt svekket. I EU er det stor avstand i synet på Palestina og Israels okkupasjon, for eksempel mellom Tyskland, Frankrike, Irland og Spania. Et EU-medlemskap ville bety begrenset norsk handlingsrom i denne typen utenrikspolitiske stridsspørsmål.

Norge er kalt en humanitær stormakt og kan spille en aktiv rolle som brobygger, særlig nå som et land utenfor den europeiske unionen. Verden trenger mer diplomati og dialog gjennom for eksempel FN. Utenfor EU har Norge en friere stemme som kan brukes uten å hemmes av stormaktens interesser. På den måten kan vi jobbe mot folkemord og for sivilbefolkningens interesser.

felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Full deltakelse forutsetter medlemskap i EU. Forslaget ble nedstemt med stort flertall i juni 2022.³

NATO legger premissene

Påstanden fra EU-tilhengerne er at EU nå har inntatt en samlende rolle for sikkerheten i Europa. Likevel ser vi at det er NATO som legger premissene og er det sentrale forumet for militært samarbeid.

Det er ikke EU, men de enkelte EU-land som avgjør våpenforsyninger til for eksempel Ukraina. EU har ikke felles hær, flyvåpen eller marine. EU har heller ikke felles kommando-myndighet eller operativt militærapparat, selv om det er opprettet en kommandostab for utenlandsoperasjoner. Samtidig har EU de siste årene tar flere skritt for å etablere en militærunion, med militære forvaltningsorgan og militære prosjekter. For eksempel skal forsvarsfondet EDF styrke EUs rolle som en global aktør innenfor forsvar.

De kampstyrkene som bygges opp skal være en del av NATO, men også kunne brukes for å beskytte EUs interesser. EUs militære operasjoner har vært preget av interessene til de store landene som er gamle kolonimakter, særlig Frankrike med operasjoner blant annet i Den sentralafrikanske republikken og Mali.

Norge har utenfor EU et større register å spille på i den alvorlige situasjonen sikkerhetspolitiske situasjonen. Vi har et godt utviklet samarbeid med europeiske land både innenfor og utenfor EU. Naboskapet til Russland i nordområdene må håndteres både nå og etter Ukraina-krigen. Dette kan Norge håndtere bedre uten å gå omveien via Brussel.

Samarbeidsavtale med EU

Uten å bli medlem av EU, med den avståelsen av suverenitet som det innebærer, kan Norge likevel velge å ha et nært samarbeid med EU om sikkerhetspolitikk. Forsvarskommisjonen vurderer Norges veivalg og prioriteringer i sikkerhets- og forsvarspolitikken. Kommisjonens flertall ønsker å trekke Norge tettest mulig inn i EUs militære unionsprosjekt.⁴ I EØS-utredningen fra det regjeringsoppnevnte Eldring-utvalget tar flertallet til orde for «et taktskifte i vårt samarbeid med EU for å trygge vår sikkerhet».⁵

Det er grunn til å advare mot ideen om en «tettest mulig» tilknytning. En slik tilpasning kan innebære forpliktelser som i

Ny avtale: Forsvarsminister Bjørn Arild Gram, EUs utenrikssjef Josep Borrell og utenriksminister Espen Barth Eide ved signeringen av forsvarsavtalen mellom Norge og EU 28. mai 2024. (Foto: Forsvarsdepartementet.)

realiteten begrenser Norges suverenitet, særlig i lys av at EU stadig tar nye steg for en overnasjonal militærunion. Norge ble tilsluttet EUs forsvarsfond ved at fondet ble innlemmet i EØS-avtalen. Det var imidlertid en forutsetning for EØS-avtalen at forsvarspolitikken skulle holdes utenom, og det bør være uaktuelt å legge samarbeidsavtaler om forsvar inn i EØS.

28. mai i år signerte Norge og EU en egen partnerskapsavtale om forsvars- og sikkerhetspolitikk. Ifølge regjeringen er avtalen kun en sammenfatning av det samarbeidet som allerede pågår, men har likevel som mål å styrke samarbeidet om krisehåndtering, forsvarsindustri, romsamarbeid, kritisk infrastruktur og hybride trusler.⁶

Forsvarsminister Bjørn Arild Gram presiserer samtidig at «Nato er og forblir ankerfestet for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk»⁷.

Noter

- 1 BBC, «Reith Lectures 1999», 05.05.1999, https://downloads.bbc.co.uk/rmhttp/radio4/transcripts/1999_reith5.pdf
- 2 Nei til EU, «Fremmer EU freden?», Vett nr. 5 2012, <https://neitleu.no/aktuelt/vett-5-2012-fremmer-eu-freden>
- 3 Stortinget, «Representantforslag om å sikre Norge fullverdig deltakelse i EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP)», Dokument 8:151 S (2021-2022), <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=88568>
- 4 NOU 2023:14, «Forsvar for fred og frihet», <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-14/id2974821/>
- 5 NOU 2024:7, «Norge og EØS: Utvikling og erfaringer», <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-7/id3033576/>
- 6 Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet, «Norge og EU inngår avtale om forsvars- og sikkerhetspolitisk samarbeid», 28.05.2024, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/norge-og-eu-inngar-avtale-om-forsvars-og-sikkerhetspolitisk-samarbeid/id3040958/>
- 7 Ibid.

Et dansk blick på EUs militære ambisjoner

Valgresultatet til EU-parlamentet kommer ikke til å påvirke forsvarspolitikken i særlig grad. Dette er fordi EU-parlamentet faktisk ikke har noen direkte innflytelse på EUs forsvarspolitikk.

Av Susanna Dyre-Greensite

EU må ha mer penger. Ikke minst til krutt og kuler. Og mye mer makt.

Dette er i store trekk ambisjonene til det nyvalgte EU-parlamentet og den gjenutnevnte EU-kommisjonspresidenten. Det er altså store endringer på vei i EU, særlig på forsvarspolitikken. Dette vekker bekymringer hos oss her i Folkebevegelsen mod EU i Danmark.

EUs militære ambisjoner går langt tilbake

EU-toppen har lenge hatt ambisjoner om at EU også skal være en militær union. Grunnsteinen er lagt i EUs traktater, som krever et «felles forsvar». Ledende figurer i EU, som kommisjonspresident Ursula von der Leyen, Tysklands kansler Olaf Scholz og Frankrikes president Emmanuel Macron, har lenge ønsket en felles EU-hær. I 2017 sa EUs daværende utenriks- og forsvarspolitiske sjef, Federica Mogherini, at EU nå hadde skapt noe «mye mer ambisiøst» enn en felles hær, nemlig forsvarssamarbeidet *PESCO*.

Ambisjonen om at EU skal ha reell makt på det militære området har dermed eksistert lenge. Det samme har institusjonene, som kan realisere ambisjonen. Allerede i dag har EU et forsvarsfond som støtter våpenprodusenter i EU, et forsvarsbyrå som overvåker medlemslandenes forsvarspolitikk, en såkalt fredsfasilitet som donerer våpen til tredjeland med EU-penger, samt stående kampgrupper, en rekke felles militære oppdrag, et kommandosenter i Brussel og det nevnte *PESCO*-samarbeidet.

Inntil nylig har de nevnte institusjonene vært en relativt liten del

Susanna Dyre-Greensite er leder i Folkebevegelsen mod EU

Advarer: «EU har vist seg ute av stand til å føre en effektiv militærpolitikk», skriver Susanna Dyre-Greensite, leder i Folkebevægelsen mod EU. Her med utsikt over Aarhus.
(Foto: Ann-Selena Cailloux.)

av EU. Selv om de mest EU-entusiastiske lenge har ønsket at EU skal utvikle seg til en militær stormakt, har EUs reelle sikkerhetspolitiske betydning vært sterkt begrenset. Det er imidlertid i ferd med å endre seg.

Frykt som drivkraft

Putins ulovlige invasjon av Ukraina har skapt frykt blant mange i Europa, og EU-glade politikere har i stor grad lyktes med å omsette den frykten til støtte for ideen om at EU bør spille en større militær rolle. Det så vi i Danmark allerede i 2022, da regjeringen utlyste folkeavstemning om å avskaffe forsvarsforbeholdet vårt overfor EU. Forsvarsforbeholdet var et av unntakene fra EU som Danmark fikk etter at vi stemte nei til EU i 1992 i folkeavstemningen om Maastricht-traktaten. Det holdt Danmark utenfor EUs forsvarspolitik, som danskene var svært skeptiske til frem til 2022.

Dette endret seg da danske politikere sidestilte støtte til ukrainernes kamp for frihet med støtte til EU. Koblingen var ikke særlig logisk. Forsvarsforbeholdet betydde ikke mye for Danmarks støtte til Ukraina eller evnen til å forsvare seg mot Russland. Noen av Ukrainas største støttespillere i Europa er faktisk Norge og Storbritannia, som begge står utenfor EU. Forsvarsforbeholdet innebar derimot at danskene fikk større demokratisk kontroll

over egen forsvarspolitik. Denne kontrollen er nå dramatisk svekket, ettersom folkeavstemningen i 2022 dessverre endte med at Danmark avskaffet forsvarsforbeholdet sitt og nå er med i alle deler av EUs militære prosjekt.

Det nye parlamentet kommer ikke med protester

Etter EU-parlamentsvalget i sommer har det vært en liten maktforskyvning i EU-parlamentet. Det nye EU-parlamentet vil neppe komme med store protester mot EUs dyre militære planer. Mange spådde – eller fryktet – at ytre høyre ville dominere valget. Den ytre høyrefløyen vant frem, men ikke på langt nær så mye som mange meningsmålinger viste. I stedet har de tre politiske sentrumsgruppene flertall alene. Dette gjelder den sosialdemokratiske *S&D-gruppen*, den liberale *Renew-gruppen* og den kristen-konservative *EPP-gruppen*. Spesielt *EPP-gruppen*, som har vært den største gruppen i EU-parlamentet siden 1999, gjorde et veldig godt valg.

Interessant nok vil ikke valgresultatet påvirke EUs forsvarspolitik i særlig grad. Dette er fordi EU-parlamentet faktisk ikke har noen direkte innflytelse på EUs forsvarspolitik. Den blir i stor grad bestemt av EU-rådet (det vil si stats- og regjeringssjefene i de ulike EU-landene) og av den ikke-valgte EU-kommisjonen. EU-parlamentet spiller en rolle tidlig i sin periode i den forstand at de kan godkjenne kommissærene. I tillegg godkjenner EU-parlamentet EUs budsjetter.

Nå som de tradisjonelle, pro-EU-partiene har et solid flertall, så trenger de ikke å ta hensyn til høyrefløyen, som roper om at EU-budsjettet blir for stort. Venstrefløyen i EU, som særlig roper ut om de negative konsekvensene for menneskerettighetene av EUs forsvars- og sikkerhetspolitikk, gjorde et dårlig valg, og er i stor grad uten innflytelse. Vi kan derfor forvente at EU-parlamentet fortsatt kommer til relativt ukritisk å godkjenne ideene om mer EU-sentralisering, som kan komme fra EU-kommisjonen.

Ny kommisjon setter turbo på militærunionen

Der du derimot kan høre nye toner, er fra den nyutnevnte EU-kommisjonen. President von der Leyen har gjort EUs forsvar til en av sine hovedprioriteringer, og hennes neste periode vil være preget av at EU får mye mer makt på dette området. I en tale i juni i år uttalte von der Leyen at hun forventer at EU vil

trengte 500 milliarder euro (5 870 milliarder norske kroner) til forsvarsprosjekter i EU-regi i løpet av de ti neste årene.

Spesielt er oppbyggingen av en stor forsvarsindustri i EU svært viktig for von der Leyen. Hun har sørget for at EU for første gang får en forsvarskommissær. Den nye forsvarskommissæren, hvis han blir godkjent av EU-parlamentet, er litauiske Andrius Kubilius. Kubilius er konservativ og er generelt beskrevet som en militær hank. Det samme er Kaja Kallas, den estiske, liberale politikeren som er EU-kommisjonens nye utenriks- og forsvarspolitiske sjef. Trioen von der Leyen, Kubilius og Kallas vil presse på for at EU-landene skal betale mye mer til EU for å sponse de militære ambisjonene deres. De er også for at EU skal ta opp felles gjeld til dette formålet.

Folkebevegelsen mod EUs skepsis

Basert på alt vi allerede har sett fra EU på dette området, er vi i Folkebevegelsen mod EU svært skeptiske til utviklingen. En grunn er den økonomiske – EUs militære prosjekter blir dyre, og tar penger delvis fra vanlige folk og delvis fra andre nasjonale og internasjonale investeringer som kunne vært mer fornuftige. En annen grunn er at EU har vist seg ute av stand til å føre en effektiv militærpolitikk. For eksempel har EUs militære oppdrag forårsaket mer skade enn nytte i de aller fleste tilfeller, med mange rapporter om sivile drap og andre menneskerettighetsbrudd begått av soldater som er trent av EU-operasjonene. Videre er EUs industripolitikk grovt feilslått. EUs forsvarsfond gir sjenerøse summer til selskaper som eksporterer våpen til diktaturer. Dermed har EUs rolle for det meste vært å fyre opp under internasjonale konflikter. Det er ikke behov for mer av det i en verden med så mye ufred som den vi har i dag.

I Folkebevegelsen mod EU er vi dypt imot å gi mer makt og mer penger til noen som har vist seg å være dårlige til å forvalte dem. Og det har EU. Det største problemet av alt er at det er så lite å gjøre med dette. Politikerne vi har stemt på til EU-parlamentet har liten innflytelse på retningen til EU, og EU-toppen domineres av ikke-valgte EU-entusiaster som ønsker at EU også skal dominere medlemslandenes forsvars- og sikkerhetspolitikk.

Ser til Norge

Det er viktig for oss i Folkebevegelsen mod EU å kunne peke på

alternativer. Vi snakker ofte om Norge. Norge deltar aktivt i det internasjonale samfunnet, ikke minst forsvars- og sikkerhetspolitisk, uten å være medlem av EU. Man kan være enig eller uenig i den norske regjeringens ulike holdninger og pengebruk, men i det minste har nordmennene selv direkte innflytelse på politikken, ettersom nordmenn stemmer på sine egne politikere.

Fra dansk side kjemper vi for at danskene en dag skal få lov til å gjøre det samme. Foreløpig fortsetter vi å bidra til EU-debatten med informasjon og utspill. For øyeblikket ikke minst om EUs militære ambisjoner.

Teksten er oversatt fra dansk av Helga Hustveit.

Island er langt unna et EU-medlemskap

De fleste av Islands politiske partier avviser ideen om å bli med i EU. En regjeringskoalisjon som søker EU-medlemskap er ikke sannsynlig.

Av Hjörtur J. Guðmundsson

Det er for tiden svært lite debatt på Island om vi skal bli medlem av EU eller ikke. De som går inn for EU-medlemskap har forsøkt å bruke dagens høye inflasjon og rentenivå på Island for å fremme sin sak, og hevder at euroen bør innføres, men med ganske begrenset suksess. I motsetning til de fleste andre, anser de trolig ikke den nå gradvis avtagende inflasjonen som en udelt positiv utvikling. Det er åpenbart at de frykter dette vil føre til enda lavere sannsynlighet for å lykkes med deres målsetning.

De prøvde også med liten suksess å bruke den russiske invasjonen av Ukraina til å foreslå at Island måtte bli med i EU for ytterligere å sikre landets sikkerhet. Imidlertid ble det snart klart for de fleste at EU rett og slett ikke er noen trygg havn. Ikke minst siden en rekke av medlemslandene klarte å bli avhengige av russisk energi til tross for utallige advarsler gjennom årene. Ledende personer i EU, som deres toppdiplomater Josep Borrell, har innrømmet at de dermed faktisk har finansiert Russlands krigføring.

I 13 år på rad, fra 2009-2022, var det et solid flertall mot EU-medlemskap i hver meningsmåling som ble offentliggjort på Island. Dette endret seg etter invasjonen av Ukraina, og de som gikk inn for EU-medlemskap ble målt med et relativt lite forsprang. Spesielt lite var forspranget med tanke på de ideelle omstendighetene for EU-vennlig propaganda, selv om den er mer eller mindre ubegrunnet. Krig i Europa og både høy inflasjon og høye renter. Dette har imidlertid ikke gitt den oppslutningen de som er for å bli med i EU hadde håpet på.

Hjörtur J. Guðmundsson er historiker og har mastergrad i internasjonale relasjoner

Ett parti krever EU-medlemskap

De fleste av Islands politiske partier avviser ideen om å bli med i EU. Inkludert de to partiene som danner den nåværende midlertidige regjeringen, det konservative Uavhengighetspartiet (Sjálfstæðisflokkurinn) og det landbruksorienterte Framskrittspartiet (Framsóknarflokkurinn). Det samme gjelder Senterpartiet (Miðflokkurinn), Folkepartiet (Flokkur fólksins) og Venstrebevegelsen – De grønne (Vinstrihreyfingin – grænt framboð). De to førstnevnte, spesielt Senterpartiet, har ved mange anledninger også kritisert Islands EØS-medlemskap.

Det er bare ett politisk parti på Island som aktivt oppfordrer til å bli med i EU, Det liberale reformpartiet (Viðreisn), som har rundt 10 prosent oppslutning på meningsmålinger og har vært i opposisjon i årevis. I mellomtiden har Den sosialdemokratiske alliansen (Samfylkingin) ifølge meningsmålinger mer enn doblet sin oppslutning siden valget i 2021. De har lagt på is sin tidligere iver for EU-medlemskap, selv om partiet ikke har endret standpunkt. Ledelsen har sagt at saken er for splittende og ikke relevant.

Den sosialdemokratiske alliansen har for tiden en oppslutning på rundt 26 prosent på meningsmålingene. Neste parlamentsvalg avholdes 30. november, etter beslutningen om å oppløse regjeringen 13. oktober. Selv om sosialdemokratene og de liberale skulle danne den neste regjeringen, vil de mest sannsynlig trenge støtte fra minst ett parti som er motstandere av EU-medlemskap for å sikre det flertallet i Alltinget som er nødvendig for å ta skritt i retning av et nytt forsøk på å få Island inn i EU.

Den dødsdømte islandske EU-søknaden

Etter Islands finanskrisen høsten 2008, som fikk landets tre største banker til å kollapse med enorme økonomiske konsekvenser og som utløste frykt i befolkningen, så politikere for EU-medlemskap dette som en mulighet til endelig å kunne fremme sin sak. Tross alt har EU alltid brukt kriser for å fremme sin integreringsprosess, slik unionens viktigste grunnlegger, den franske diplomaten Jean Monnet, hadde sett for seg. Likevel var de som gikk inn for EU-medlemskap splittet på flere måter.

Mange tilhengere av EU-medlemskap mente omstendighetene var langt fra ideelle. Spesielt på grunn av det faktum at daværende regjering, dannet av sosialdemokratene og Venstrebevegelsen, var delte i spørsmålet. Det sistnevnte partiet var og er motstandere

Handelsavtale: – Det er ikke en uprøvd teori å erstatte EØS-avtalen med en omfattende frihandelsavtale. Det har både Island og Norge allerede gjort med Storbritannia, skriver Hjörtur J. Guðmundsson. I bakgrunnen ser vi Islands parlament, Alltinget, i Reykjavik. (Foto: Privat).

av å bli med i unionen. De kritiske røstene mente at en søknad dermed ville gjøre mer skade enn gagn for deres sak. Andre, som var enige om at situasjonen absolutt ikke var ideell, mente at det sannsynligvis aldri ville komme en bedre sjanse.

Mens de sistnevnte vant frem, ble det de andre som fikk rett. Splittelser i regjeringen ble et stort problem for prosessen med å søke medlemskap, med både statsråder og parlamentsmedlemmer som offentlig motsatte seg medlemskapssøknaden. Ved regjeringens bord ble situasjonen spesielt vanskelig fordi prosessen blant annet krever at regjeringer gradvis åpner og lukker individuelle forhandlingskapitler. Selv EU luftet gjentatte ganger sine dype bekymringer over splittelsen.

Mer motstand gitt et tredje alternativ

Samtidig er islendingenes støtte til Islands deltagelse i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) gradvis nedadgående. Mens det fortsatt er flertall for EØS-avtalen på meningsmålinger, har oppslutningen gått betydelig ned gjennom

årene. Dessuten har meningsmålinger angående enkeltspekter ved avtalen vist et flertall imot. Det gjelder for eksempel å overføre makt over energispørsmål til EU-institusjoner og å gi forrang til EU-lovgivning innført gjennom EØS-avtalen over nasjonale lover.

Det er ennå ikke foretatt meningsmålinger som ber folk velge mellom EØS-avtalen og en omfattende frihandelsavtale på Island, i motsetning til i Norge hvor flere har sagt at de ønsker å erstatte EØS-avtalen med en frihandelsavtale. Når spørsmålet handler om EØS-avtalen alene, tror nok mange at det å avvise den vil bli oppfattet som støtte til EU-medlemskap. Men når det oppgis et annet alternativ, går de for det i stedet. Situasjonen er sannsynligvis den samme på Island.

Det var en heftig debatt på Island om EUs tredje energipakke, som dessverre ble vedtatt av Alltinget i 2019. Det forventes en enda hardere debatt om den fjerde pakken som så langt ikke har vært mye diskutert i den politiske debatten. I mellomtiden har det vært to forsøk på å få gjennom i Alltinget et lovforslag om EØS-avtalens protokoll 35, som gjelder EU-lovgivningens forrang over nasjonale lover.¹ Det siste forslaget om dette kom i høst, og ventes å mislykkes til slutt fordi regjeringen ble oppløst og det er besluttet å holde nytt valg i november.

Å erstatte EØS er ikke bare en teori

Det er ingen kø av land som venter på å bli med i EØS-avtalen eller signere lignende avtaler med EU. Det er ikke slik at Island, Norge og Liechtenstein nyter godt av en privilegert, eksklusiv ordning som ikke er tilgjengelig for andre land. Tvert imot har både Storbritannia og Sveits gjentatte ganger avvist forsøk fra EU på å få dem med i EØS. Verdens land, ikke minst de største økonomiene med sine enorme økonomiske interesser, velger i stedet å forhandle frem omfattende frihandelsavtaler.

Dessuten er det ikke en uprøvd teori å erstatte EØS-avtalen med en omfattende frihandelsavtale. Det har både Island og Norge allerede gjort med Storbritannia, deres nest største handelspartner. Og ingen masseødeleggelser inntraff. Faktisk er våre interesser godt sikret. Siden dette var mulig, kan vi også erstatte EØS-avtalen med EU. Å innlede slike samtaler vil ikke kreve at vi først forlater EØS. Hvis våre politikere står fast på et krav om en frihandelsavtale, vil det trolig også være politisk vilje i Brussel.

Debatten på Island pleide å være helt fokusert på enten et

EU-medlemskap eller å forbli en del av EØS som de to alternativene. De siste årene har det imidlertid vært en økt debatt om muligheten for å erstatte EØS-avtalen med en frihandelsavtale. Enten alene eller sammen med de andre EFTA-landene, inkludert Sveits. Tiden er absolutt inne for at EFTA igjen får en felles ordning for handelen med EU. En moderne og omfattende frihandelsavtale, slik resten av verden foretrekker.

Teksten er oversatt fra engelsk av Morten Harper.

Note

- 1 Mens den norske EØS-loven § 2 sier i klartekst av EØS-avtalens regler har forrang, har ikke Island innført en slik bestemmelse. Protokoll 35 har et tolkningsrom som Island har brukt: «I tilfelle av mulig konflikt mellom gjennomførte EØS-regler og andre lovregler forplikter EFTA-statene seg til om nødvendig å innføre en lovregel om at EØS-reglene skal gå foran i disse tilfellene.» EØS-tilsynet ESA har ment at Island ikke oppfyller sine EØS-forpliktelser.

Studiespørsmål

Vett-heftet er et godt utgangspunkt for skolering og diskusjoner i lag og styrer. Nei til EU er medlem av Studieforbundet natur og miljø, som gir støtte til kursaktiviteter (naturogmiljo.no). Her er noen problemstillinger for å diskutere EUs utvikling.

Spørsmål til kapitlet om EU-parlamentsvalget og EU-kommisjonen, side 3-11

- 1) Hva kan være årsakene til den lave valgdeltagelsen, og hva betyr dette for parlamentet og EUs politikk?
- 2) Hvordan har EU-kommisjonen økt sin makt de siste årene?

Kapitlet om EUs asyl- og migrasjonspakt, side 12-19

- 3) Hva er hovedelementene i EUs asyl- og migrasjonspakt?
- 4) Hvorfor er menneskerettighetsorganisasjoner kritiske til asyl- og migrasjonspakten?

Kapitlet om klima og miljø, side 20-27

- 5) Hvordan ligger EU-landene an i forhold til klimamålene?
- 6) Hva menes med at «harmonisering med EU-regler vanskeliggjør lokaltilpassa miljøpolitikk», og hvordan er avløpsdirektivet et eksempel på dette?

Kapitlet om EUs økonomiske utfordringer, side 28-31

- 7) Hva sier Draghi-rapporten om EUs utfordringer, og hvilke løsninger foreslår rapporten?

Kapitlene om sikkerhetspolitikk, side 32-42

- 8) Hvilke fordeler gir det i sikkerhetspolitikken at Norge er utenfor EU?
- 9) Hva er hovedmålene for EUs militærunion?

Kapitlet om EU-debatten på Island, side 43-47

- 10) Hvilke likheter og forskjeller er det i debatten om EU og EØS på Island og i Norge?

På Nei til EUs nettsider finner du mer informasjon og tips om skolering: neitileu.no/tillitsvalgt

Verden er større enn EU

2024 Bare halvparten av velgerne brukte stemmeretten i EU-parlamentsvalget. EU-kommisjonen samler mer makt på færre hender. Hva betyr dette for EUs politikk? Blir EUs klimapolitikk svekket? Hvorfor taper EU terreng i forhold til andre store økonomier? I en tid med krig og klimakrise, er dette virkelig tidspunktet da EU skal gjøre det enda vanskeligere å søke asyl?

1994 30 år etter at flertallet sa nei til norsk EU-medlemskap i folkeavstemningen 28. november 1994, undersøker dette Vett-heftet EUs politikk i dag på viktige internasjonale spørsmål. Verden er fortsatt større enn EU.

Nordisk nei Folkebevegelsen mod EUs leder Susanna Dyre-Greensite gir et dansk blick på EUs militære ambisjoner. Historiker Hjörtur J. Guðmundsson tar temperaturen på EU-debatten på Island.

Bli medlem med SMS: Send NEITILEU navn og e-post til 2090 (kr 200,-)